

A BŐVÍTÉSI SZEMPONTOK ÉS A HATÁRON ÁTNYÚLÓ EGYÜTTMŰKÖDÉSEK KAPCSOLATA

(The Aspects of Enlargement and the Future of Cross-border Co-operations)

CZIMRE KLÁRA

Kulcsszavak:

EU csatlakozás belső és külső határ határ menti térség eurorégió

Az Európai Unió belső és külső határainak hossza jelentős mértékben megnőtt. 2004-ben az Európai Unió eddigi történetének a legnagyobb területi bővülését a legnagyobb arányú és minőségileg legjelentősebb határváltozás kísérte: az EU belső és külső határainak arányai felcserélődtek. Az európai uniós csatlakozás következményeinek értékelésénél az a három határszakasz különül el a leginkább egymástól, amely Magyarország határait és határ menti régióit megosztja az EU csatlakozás után.

A határok és a határmentiség jelensége az Európai Unióban

A Európai Unió 2004. május 1-je előtti területét tekintve Németország rendelkezett a legtöbb szomszédos országgal (6), míg Görögország volt az egyetlen, amelynek nem volt közös szárazföldi határa egyetlenegy EU tagállammal sem. Mindössze egy-egy EU-tagállammal határos Dánia, Finnország, Írország, Nagy-Britannia, Portugália és Svédország. Természetesen, ha Európa egészét nézzük, akkor már jóval tarkább képet kapunk, hiszen így Németország szomszédos országainak a száma 8-ra ugrik, és Görögország is 3 országgal határos a szárazföldön. Az elsőként használt megközelítésre olyan esetekben lehet szükség, amikor az Európai Unióról, mint egy különálló egységről beszélünk.

Európa térképét tanulmányozva az is elmondható, hogy az Európai Unió 2004 előtti állapotát tekintve a határain belül voltak olyan országok, amelyek területének több mint 50%-a határ menti fekvésű (Luxemburg, Ausztria, Belgium, Finnország, Svédország, Portugália), és ez az arány két ország kivételével (Dánia, Nagy-Britannia) – amelyek a tengerparti fekvésüknek köszönhetően rövidebb szárazföldi határhosszal rendelkeznek – 15% feletti. A szárazföldi határok hosszát tekintve Magyarország szempontjából a szomszédos Ausztria a legérdekesebb, hiszen Ausztria szárazföldi határainak közel 15%-a alkot közös határt Magyarországgal (356 km). További három ország – Németország, Olaszország és Görögország – szárazföldi határait érintették a 2004-es és érintik a 2007-es EU bővítések (1. táblázat).

I. TÁBLÁZAT

Határ menti régiók országokénti bontásban az Európai Unióban (2000)

(Border Regions by Countries in the European Union, 2000)

Határ menti régiók az Európai Unióban					
Ország	A szárazföldi határok hossza (km)	Határ menti régiók területe (km ²)	Az ország területének %-ában	A határ menti régiók népessége (1000 fő)	Az ország népességének %-ában
Luxemburg	359	2586	100,0	381	100,0
<i>Ausztria</i>	2562	58199	69,4	5837	74,9
Finnország	2628	223080	66,6	n.a.	n.a.
Belgium	1385	19019	62,3	5031	50,5
Portugália	1214	50300	54,7	2068	21,0
Svédország	2205	239400	53,2	n.a.	n.a.
Hollandia	1027	14408	35,1	5136	34,4
<i>Görögország</i>	1228	37498	28,4	2359	23,1
Spanyolország	1918	132282	26,2	5378	14,7
<i>Németország</i>	3621	81044	22,7	13366	16,3
Franciaország	2889	115511	21,2	12637	22,3
Írország	360	12516	17,6	407	11,6
<i>Olaszország</i>	1932	47872	15,9	7390	12,8
Dánia	68	3930	9,1	251	4,9
Nagy-Britannia	360	14120	5,8	1589	2,8
<i>Összesen</i>	23756	940505	39,2	61830	28,8

Forrás: Second Report on Economic and Social Cohesion, 2001.

A határ menti térségeinek területi arányai többször is megváltoztak az Európai Unió története folyamán, amelyek a bővítésekből adódó területváltozások eredményeként foghatók fel (2. táblázat).

Volt olyan eset, amikor a soros EU csatlakozással egy-egy határszakasz minőségileg változott meg (pl. német–dán, francia–spanyol, német–osztrák), és külső határból belső határrá alakult, illetve Németország újraegyesülésével egy korábbi határszakasz teljesen eltűnt. Ezek a változások nemcsak az együttműködés egészét befolyásolták, de maguk után vonták az újabb problémákat is, amelyek az új szomszédos tagállamokkal és nem tagállamokkal való kapcsolatokat érintették. Ezek a területi – és egyúttal határ- – változások nagymértékben hozzájárultak a határmentiség és a határon átnyúló kapcsolatok még intenzívebb elterjedéséhez, és ezáltal ahhoz, hogy az Európai Integráció felismerje a határon átnyúló kapcsolatok jelentőségét.

2. TÁBLÁZAT

A határ menti térségek területi arányainak változása az Európai Unióban¹
(Border Regions by Countries in the European Union, 2000)

	EU 6 (1957-)	EU 9 (1973-)	EU 10 (1981-) ²	EU 12 (1986-)	EU 12 (1990-) ³	EU 15 (1995-)
EU szárazföldi határok hossza (km)	8 577	8 937	9 959	11 173	10 538	16 097
EU szárazföldi határok száma	18	19	22	23	23	33
EU belső határok száma	8	10	10	12	12	15
az összes %-ában	44,4%	52,6%	45,5%	52,2%	52,5%	45,5%
EU belső határok hossza (km)	3 039	3 467	3 467	5 304	5 304	7 104
az összes %-ában	35,4%	38,8%	34,8%	47,5%	50,3%	44,1%
EU külső határok száma	10	9	12	11	11	18
az összes %-ában	55,6%	47,4%	54,5%	47,8%	47,5%	54,5%
EU külső határok hossza (km)	5 538	5 470	6 492	5 869	5 234	8 993
az összes %-ában	64,6%	61,2%	65,2%	52,5%	49,7%	55,9%

¹ Ebben az összefüggésben a törpeállamokat – Liechtenstein, Andorra, Monaco, San Marino és Vatikán – a tanulmány nem veszi figyelembe, mivel azok nem játszanak szerepet a határon átnyúló együttműködésekben.

² 1985-ben Grönland – az 1979-ben kivont autonómia elnyerése után – népszavazást követően kivált az Európai Közösségből. Ez volt az EK történetében az első területi csökkenés – ez azonban a szárazföldi határok arányait nem módosította.

³ Németország újraegyesülésével a volt NDK területei az Unió részévé váltak, ezáltal módosultak a szárazföldi határookra vonatkozó arányok.

Forrás: Saját számítás.

Az Európai Unió 2004-es területi bővítése során az előzetes tárgyalások és egyeztetések alapján tíz közép- és délkelet-európai ország nyert felvételt (Csehország, Észtország, Ciprus, Lettország, Litvánia, Magyarország, Málta, Lengyelország, Szlovénia és Szlovákia). Ezek az országok a csatlakozást megelőzően eltérő pozíciót foglaltak el az EU15 határaihoz képest, és jelentős mértékben különbözött az egyes országok esetében a határok száma és hossza is, ami a határ menti régiókra és a határon átnyúló regionális politikára számottevő hatást gyakorol (3. táblázat).

3. TÁBLÁZAT

A 2004-ben csatlakozott tagországok határokra vonatkozó legfontosabb adatai (2000)
(The Main Data on Borders of the Countries Accessed in 2004)

	Terület (km ²)	Népesség (millió fő) (2000)	Teljes határhossz (km) ¹	EU15 területéhez viszonyí- tott határ- pozíció ²	EU15-tel közös határ hossza ²	EU15 külső határ %-os aránya
Csehország	78 866	10,3	1 881	külső határ	1 008	54%
Észtország	45 226	1,4	633	nincs	-	-
Ciprus	9 250	0,7	0	nincs	-	-
Lettország	64 589	2,4	1 150	nincs	-	-
Litvánia	65 200	3,7	1 273	nincs	-	-
Magyarország	93 030	10,1	2 171	külső határ	366	17%
Málta	316	0,4	0	nincs	-	-
Lengyelország	312 685	38,7	2 788	külső határ	456	16%
Szlovénia	20 273	2,0	1 334	külső határ	562	42%
Szlovákia	48 845	5,4	1 524	külső határ	91	6%
<i>Összesen</i>	<i>738 280</i>	<i>75,1</i>	<i>12 754</i>	-	<i>2 483</i>	<i>27%</i>

¹ Teljes határhossz: szárazföldi és tengeri határok összesen.

² A vizsgálat szempontjából csak a szárazföldi határok számítanak, így a tengeri határokkal a tanulmány nem foglalkozik.

Forrás: Saját számítás.

A legközelebbi – előreláthatólag –, 2007-es bővítési évben további két ország válhat EU taggá, amennyiben addigra teljesítik a csatlakozás feltételeit (4. táblázat).

4. TÁBLÁZAT

A várhatóan 2007-ben csatlakozó tagjelölt országok határokra vonatkozó
legfontosabb adatai (2000)

(The Main Data of the Borders of the Countries Estimated to Access in 2007)

	Terület (km ²)	Népesség (millió fő) (2000)	Teljes határ- hossz (km) ¹	EU területé- hez viszo- nyított határ- pozíció ²	EU külső határ hossza (km) ²	EU külső határ %-os aránya
Bulgária	110 910	8,3	1 808	külső határ	1 008	56%
Románia	237 500	22,5	2 508	nincs ³	-	-
<i>Összesen</i>	<i>348 410</i>	<i>30,8</i>	<i>4 316</i>	-	<i>1 008</i>	<i>56%</i>

¹ Teljes határhossz: szárazföldi és tengeri határok összesen.

² A vizsgálat szempontjából csak a szárazföldi határok számítanak, így a tengeri határokkal a tanulmány nem foglalkozik.

³ A vizsgálat idején nem volt határos az EU-val. 2004 után azonban Magyarország révén külső határrá változott a magyar-román határ.

Forrás: Saját számítás.

Az új országok csatlakozásával ismét minőségi határváltozások következnek be az Európai Unióban, és minden eddigénél nagyobb arányeltolódások következnek be (5. táblázat).

5. TÁBLÁZAT

A határ menti térségek területi arányainak változása az Európai Unióban¹
(*The Development of the Border Regions' Areal Share in the European Union*)¹

	EU 15 (1995)	EU25 (2004)	EU27 (2007)
EU szárazföldi határok hossza (km)	16 097	23 389	26 160
EU szárazföldi határok száma	33	55	62
EU belső határok száma	15	30	33
az összes %-ában	45,5%	54,5%	53,2%
EU belső határok hossza (km)	7 104	12 565	14 110
az összes %-ában	44,1%	53,7%	53,9%
EU külső határok száma	18	25	29
az összes %-ában	54,5%	45,5%	46,8%
EU külső határok hossza (km)	8 993	10 824	12 050
az összes %-ában	55,9%	46,3%	46,1%

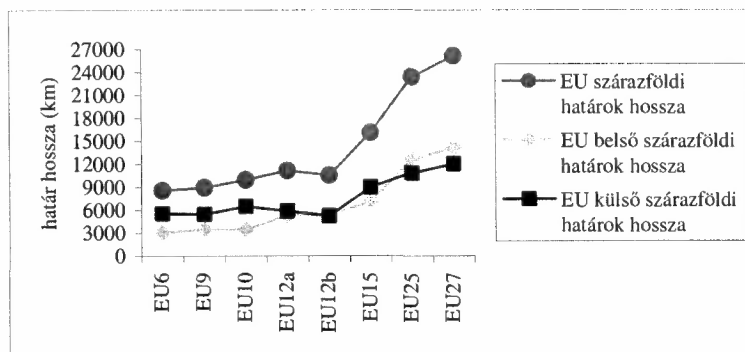
¹ Ebben az összefüggésben a törpeállamok – Liechtenstein, Andorra, Monaco, San Marino és Vatikán – nem kerültek be a számításba, mivel azok nem játszanak szerepet a határon átnyúló együttműködésekben.

Forrás: Saját számítás.

Ez azt jelenti, hogy minden eddigénél nagyobb növekedés következik be az EU szárazföldi határainak a hosszát illetően, és az arányok a belső határok irányába tolódnak el (1. ábra). A szárazföldi határok hossza háromszorosára nő, míg a szárazföldi belső határoké négyszeresére és a szárazföldi külső határoké valamivel több mint másfélszeresére emelkedik.

1. ÁBRA

Az EU szárazföldi határok hosszának változása az EU megalakulása óta eltelt időszakban
(*The Change of the Mainland Borders of the European Union Since It's Foundation*)

Forrás: Saját szerkesztés.

Ez jelentős terhet jelent az EU költségvetésére, hiszen az Interreg programnak az új belső határokra történő kiterjesztésével, illetve az új külső határok mentén történő bevezetésével a mai támogatási rendszer mellett minimum háromszorosára emeli a felmerülő kiadásokat. Ugyanakkor mind az új belső, mind pedig a külső határok az európai térszerkezetben perifériális zónában fekszenek, ami még tovább fokozza ezeknek a határ menti térségeknek a forrásigényét.

Ahhoz azonban, hogy ez kivitelezhető legyen az Interreg és Phare CBC programokat össze kell hangolni. A 21. század első bővítési hullámában a tíz tagjelölt ország közül hat fekszik az EU15 külső határai mentén, azaz az EU felé irányuló határon átnyúló kapcsolatok ezekben az országokban a Phare CBC támogatás mellett az EU tagrégiókban Interreg támogatásban is részesülnek. A csatlakozás után az EU belső határára kerülő határon átnyúló együttműködések jogosulttá válnak az Interreg kezdeményezésre. Az EU ezért is tartotta rendkívül fontosnak az Interreg IIIA és a Phare CBC még hatékonyabb összehangolását, és az ún. Új Szomszédsági Program/Eszköz bevezetését. európai uniós csatlakozásunkat követően Magyarország határ menti statisztikai-fejlesztési régiói számára megnyílik az Európai Regionális Fejlesztési Alap Interreg programja, amelyből 2004-ben mintegy 20 millió euró pluszforrás áll rendelkezésre a határon átnyúló együttműködések ösztönzésére. Mindezek következtében nemcsak a régiók érdeke, de az Európai Unió számára is fontos a határon átnyúló együttműködések támogatása és integrálása.

Az EU-csatlakozás elvárásai Magyarország határ menti politikájában

A Magyarország belső átalakulásával párhuzamosan folyó külső változások generáló hatással voltak a határon átnyúló együttműködések külső feltételeinek a megteremtéséhez. A hazaihoz hasonló feltételek kialakulása a szomszédos országokban csupán egyike volt a külső feltételeknek. Az Európai Unióval aláírt társulási egyezmények megszületésével párhuzamosan a határon átnyúló együttműködések is szerepet kaptak a csatlakozási folyamatban. Az EU határon átnyúló együttműködések támogató forrásai megnyíltak, és nemcsak a működési feltételek megteremtéséhez nyújtottak alapot, hanem fel is keltették az érdeklődést helyi, regionális és országos szinten is az ilyen jellegű együttműködések iránt.

A határon átnyúló együttműködések közül az euroregionális együttműködések, azaz az euróregiók váltak a legsikeresebbé és legelterjedtebbé az egész közép-európai térség területén, így Magyarországon is. Ezek az euróregiók egyfajta híd szerepet hivatottak betölteni az Európai Unió és az azon – egyelőre – kívül eső országok között. Fontos megjegyezni, hogy ez az együttműködési forma az együttműködők és az Európai Unió szerint is egyfajta gyakorlóterep, amely egyrészt segít az elmaradott határ menti térségek felzárkóztatásában, másrészt pedig képessé teszi a tagrégiókat és tagországokat a majdani integrációban történő aktív részvétellel (Czimre 1999; Roch–Ziegler 1999; Süli–Zakar 2001).

A határ menti térségek felzárkóztatása során elsősorban a gazdasági aktivitás növelése a cél, amelyhez nagymértékben hozzájárul a külföldi működő tőke odavonzása, az életszínvonal növekedése, a munkanélküliség csökkentése és a külkereskedelemben való intenzívebb részvétel.

Mindezen feltételek teljesítése az ország egész területére vonatkozik, beleértve az összes határ menti térséget. Az EU azonban nem sokkal a határon átnyúló együttműködések támogató programjainak a bevezetése után felismerte, hogy a tagjelölt országok azon határ menti régiói, amelyek nem érintkeznek az EU határaival, jóval nehezebb feladat előtt állnak, hiszen „önerőből” kellene a fent említett területeken a helyzetüket javítaniuk. Ezek után a Phare CBC Programot Magyarország további 3 határára (magyar–román, magyar–szlovák és magyar–szlovén) is kiterjesztette.

Ausztria 1995-ös európai uniós csatlakozásával Magyarországnak kialakult egy 356 km hosszú közös határa az EU-val. Ez mindössze 16,6%-át jelenti a határaink teljes hosszának (2 146 km). 2004. május 1-jétől azonban Magyarország határainak vonatkozásában újabb változás következett be, amelynek következtében Magyarország országhatárainak 47%-a az Európai Unió külső határát képezi, valamint Szlovénia, Szlovákia és Magyarország csatlakozásával a korábbi 0%-ról 53%-ra nőtt Magyarország EU belső határainak aránya. Előreláthatólag 2007-ben Románia is EU tagállammá válik, így ezután további 21%-al nő a magyarországi EU belső határok aránya (74%).

A mennyiségi változás mellett egyfajta minőségi változáson is keresztülmentek a magyarországi határok. Az Európai Unión belül Magyarország azok közé az országok közé tartozik, amelyeknek nemcsak *belső EU-s határai* vannak, de *külsők* is. Emellett a *külső határai* is megoszlanak olyan országok között, amelyek belátható időn belül tagjai lesznek az EU-nak (Románia) és olyanok, amelyek – egyelőre – nem tartoznak a társult országok közé sem (Jugoszlávia, Ukrajna). A Schengeni Egyezmény elfogadásával és bevezetésével pedig jelentős változások mennek végbe határőrizeti szempontból is. Az EU külső határai mentén kialakított „zárt” határok következményeként felmerül a kétség az EU külső határai mentén kialakított eurorégiók jövőjét illetően. Milyen hatással lesz a csatlakozásunk ezeknek az eurorégióknak a működésére? Milyen változások várhatóak?

Annyi bizonyos, hogy mint ahogyan eddig is támogatta az EU a külső határai mentén létrejött eurorégiókat a munkájukban, úgy most is megmaradnak ezek a támogatási rendszerek, legfeljebb minőségileg – és remény szerint mennyiségileg is – átalakulnak (Phare CBC→[Új Szomszédsági Eszköz] Interreg). Ugyanakkor a külföldi működőtőke-befektetések és az export-import tevékenység résztvevői számára a határokon történő várakozás és a bizonytalan piac miatt várhatóan negatív hatások is mutatkoznak. Ezek mellett fontos szerepet játszik a határontúli magyar kisebbség, akik egyrészt ideiglenesen (Románia), másrészt pedig hosszabb távon (Ukrajna, Jugoszlávia) az első számú vesztesei lesznek a határok megszigorításának. Valószínűsíthető, hogy a kívül maradt országok igyekeznek majd a kapcsolatok fenntartásában, mint ahogyan már évekkel ezelőtt is kimondott céljuk volt a Kárpátok Eurorégióban részt vevő román tagrégióknak az EU-hoz történő közelebb kerülés a Kárpátok Eurorégió magyar tagrégióin keresztül.

Így Magyarország többszörösen is új feladatok elé néz 2004 után, hiszen a határ menti térségeinek kapcsolatrendszerét nagyban befolyásolja majd az EU tagság (6. táblázat).

6. TÁBLÁZAT
 Határaink főbb jellemvonásai a rendszerváltás utáni és
 az EU-csatlakozást megelőző időszakban
 (The Main Characteristics of Our Borders before the Change of Regime and
 the Eu Accession)

	Határvonalon hossza (km)	Határ jellege	A kapcsolat jellege	Kisebbségi kérdés	Gazdasági helyzet	Munkaerő-piac jellemzői
Magyar-osztrák Magyar-szlovén	356 102	EU külső határ tagjelölt-tagjelölt	intézményesült, intenzív intézményesült, intenzív	- -	sikerteljes sikerteljes	illegális munkavállalás
Magyar-szlovák	679	tagjelölt-tagjelölt	döntően a civil szférában, megindult az intézményesülés is	jelentős		
Duna térség					Fokozatos stabilitás és lassú átrendeződés	munkaerő szabad mozgása – egyedülálló jelenség az időszakban (pl. Győr: textilipar, Duna menti iparvídék)
Kéler-szlovák határterület						jelentős és tartós foglalkoztatási feszültségek
Magyar-ukrán	137	leendő EU külső határ – leginkább terhes az illegális tevékenységektől	intézményesült	jelentős		leglassabban felzárkózó, legelmaradottabb, „feketegazdaság”
Magyar-román Magyar-jugoszláv (Szerbia-Monte- negró)	453 164	leendő EU külső határ leendő EU külső határ	intézményesült döntően a civil szférában, megindult az intézményesülés is	jelentős kevésbé jelentős	perifériális helyzet „szürkegazdaság”	illegális munkavállalás illegális munkavállalás
Magyar-horvát	355	leendő EU külső határ	döntően a civil szférában, megindult az intézményesülés is	-	perifériális helyzet	-

Forrás: Saját szerkesztés.

Mindemellett a magyar külpolitika nem csupán „nagyra értékeli a helyi kezdeményezésein alapuló eurorégiós együttműködés valamennyi formáját a szomszédos országokkal”, de ösztönzi is az eurorégiós és a határon átnyúló együttműködési formák létrehozását: „...a helyi és megyei önkormányzatok saját kezdeményezésük és prioritásaik alapján működhetnek együtt határon túli partnereikkel, ami kiváló alapot biztosít a magyar EU-tagságból fakadó előnyök jövőbeni kihasználására is; a jószomszédi kapcsolatok konkrét közös projektekben öltenek testet; újabb lehetőséget kínál arra, hogy a határon túli magyarság anyaországgal fenntartott kapcsolatai tovább erősödjenek, miközben segíti őket a szülőföldjükön való boldogulásban.” „A Kormány a jövőben is törekedni fog arra, hogy az eurorégiók működését erkölcsi és anyagi támogatásban részesítse.” (K/909/1) Magyarország minden megyéje – és sok városa és gazdasági kamarája is – részt vesz valamilyen euroregionális együttműködésben. Ezek közé tartoznak a Kárpátok Eurorégió, Kassa–Miskolc Eurorégió, Sajó–Rima Eurorégió, Neogradiensis Eurorégió, Ipoly Eurorégió, Vág–Duna–Ipoly Eurorégió, Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégió, Euregio West/Nyugat Pannónia, Duna–Dráva–Száva Eurorégió, Hármás Duna-vidék Eurorégió, Dráva–Mura Eurorégió, Bihar–Bihar Eurorégió, Hajdú-Bihar–Bihar Eurorégió. A vizsgálat során a Magyarország határai mentén hivatalosan nyilvántartott és működő 13 eurorégió közül 5 került összehasonlításra, amelyek gyakorlatilag földrajzilag lefedik Magyarország teljes határhosszát, 13 határ menti megye bevonásával, valamint négy országhatárral nem rendelkező megye is részt vesz ezekben az együttműködésekben. Az öt eurorégió eltérő határtípusok mentén (belső, ideiglenes külső, külső) helyezkedik el, így eltérő helyzetben voltak – és lettek – az európai uniós kapcsolataikat tekintve. A vizsgálatba bevont eurorégiók legfontosabb jellemzőit a 7. táblázat foglalja össze.

A 2002-ben összeállított kérdőíves felmérés célja az EU csatlakozás előtt álló Magyarország eurorégióinak vizsgálata, és működésük egymással történő összehasonlítása. A kérdőív olyan szakembereket szólított meg, akik aktív résztvevői a Magyarország határai mentén létrejött és működő eurorégióknak. Az alanyok alapvetően három csoportot képviseltek: (1) eurorégiós tanácsstagok, (2) munkabizottsági tagok és (3) a titkárságok munkatársai. A felmérés csak a magyar tagrégiók képviselőire koncentrált, mivel az elsődleges cél a magyarországi helyzetkép és elvárások összehasonlítása volt. Megállapítható, hogy a különböző határok mentén elhelyezkedő eurorégiók magyar tagrégiói nagyon *eltérő számú aktív résztvevővel* működnek (pl. Euregio West/Nyugat-Pannónia: 153 fő, Kárpátok Eurorégió: 26 fő, Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégió 12 fő, Duna–Dráva–Száva Eurorégió: 60 fő, Vág–Duna–Ipoly: 8 fő). A kiküldött kérdőívek 41%-ára érkezett válasz (106), amely alapján az összehasonlítás elvégezhetővé vált.

7. TÁBLÁZAT

A vizsgált magyarországi eurorégiók fontosabb jellemzői
(The Main Characteristics of the Examined Euroregions in Hungary)

	Kárpátok Eurorégió	Duna–Körös– Maros–Tisza Eurorégió	Euregio West/Nyugat- Pannónia	Duna–Dráva– Száva Eurorégió	Vág–Duna– Ipoly Eurorégió
<i>Hivatalos megalakulás</i>	1993. február 14.	1997. november 21.	1998. október 7.	1998. november 28.	1999. július 3.
<i>Résztvevő országok</i>	Magyarország, Lengyelország, Ukrajna, Szlovákia, Románia	Magyaror- szág, Romá- nia, Jugoszlá- via	Magyaror- szág, Ausztria	Magyaror- szág, Horvát- ország, Bosznia– Hercegovina	Magyar- ország, Szlovákia
<i>Tagrégiók száma</i>	18	9	4	3	5
<i>Terület</i>	161 190 km ²	77 243 km ²	15 167 km ²	23 375 km ²	24 050 km ²
<i>Népességszám</i>	16 194 861	5 968 000	1 268 000	1 929 023	2 763 646
<i>Népsűrűség</i>	99,4 fő/km ²	77,3 fő/km ²	83,6 fő/km ²	82,5 fő/km ²	115 fő/km ²
<i>Támogatási formák</i>	Phare CBC, Tacis CBC	Phare CBC	Interreg I, IIa, IIIa Phare CBC	Phare CBC	Phare CBC
<i>Határpozíció az EU15 területéhez képest</i>	nem EU határok	nem EU határok	EU külső határ: magyar- oszták	nem EU határok	nem EU határ
<i>Határpozíció 2004 után</i>	EU belső határ: magyar- szlovák, len- gyel–szlovák, magyar–ukrán, lengyel–ukrán, EU külső határ: szlovák- ukrán, ma- gyar–román, nem EU határ: román–ukrán	EU külső határ: magyar- román magyar- jugoszláv	EU belső határ: magyar- oszták	EU külső határ: magyar- horvát nem EU határ: bosnyák- horvát	EU belső határ: magyar- szlovák
<i>Internetes elérhetőség</i>	A meglévő angol és len- gyel nyelvű elérhetőség kielégítő. Bővítésre szorul.	Hiányos, az alapadatokon és ismereteken kívül csak a környezetvé- delmi projektről tájékoztat.	Igényes, részletes.	Szépen meg- szerkesztett, több nyelvű honlap – habár frissítve már régén volt.	Egyáltalán nincs még honlapja.
<i>Kutatási lefedettség</i>	Részletesen kutatott, teljesen lefedik a kutatások.	Elsősorban a közös környe- zetvédelmi kérdéseket érintik a kutatások.	Részletesen kutatott, telje- sen lefedik a kutatások.	Kevésbé részletesen kutatott, mint az előző két eurorégió.	Legkevésbé ismert és legkevésbé kutatott jelen- leg az euro- régiók közül Magyar- országon.

Forrás: Saját szerkesztés.

A tanulmány az eurorégiókat az Európai Unió bővítésének és annak hatásainak szemszögéből hasonlítja össze, így a kérdőíves felmérés egyéb eredményeivel itt nem foglalkozik.

A vizsgált eurorégiók fennmaradási esélyei

A válaszadók 88,5%-a úgy látja, hogy az eurorégió intézménye életképes együttműködési forma a mai Közép-Európában. A Duna–Dráva–Száva Eurorégió (75%) és a Kárpátok Eurorégió (85,7%) képviselői azok, akik az átlag alatt maradnak. Meglepő a Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégió képviselőinek a pozitív hozzáállása, mivel ennek az eurorégióknak a három tagországa közül mindössze Magyarország vált EU taggá 2004. május 1-jével. Előreláthatólag Románia három évvel később csatlakozik, de a magyar–jugoszláv és a román–jugoszláv határ még hosszú ideig EU külső határ marad, amely a schengeni egyezmény értelmében zárt és szigorúan ellenőrzött lesz. Ez pedig gátja lehet az együttműködés intenzív elmélyítésének.

Az elkövetkező öt évben várhatóan jelentős változásokon mennek keresztül mind Magyarország, mind pedig azok a szomszédos országok, amelyekkel jelenleg euroregionális kapcsolatban áll. A legtöbben úgy gondolják (50%), hogy az EU csatlakozásunkat követően, a határátkelés ellenőrzésének egyszerűsödésével, majd megszűnésével, és így az euroregionális együttműködéseknek a szerepe átértékelődik. A válaszadók mindössze 7,7%-a látja úgy, hogy az EU csatlakozással párhuzamosan, annak egyik velejárójaként megszűnik az általa képviselt eurorégió.

Területi bontásban nézve még érdekesebb az eredmény. Az Euregio West/Nyugat Pannónia (60%) és a Vág–Duna–Ipoly (100%) képviselői gondolják úgy a legtöbben, hogy meg fognak szűnni az államhatárok, és ezzel párhuzamosan átértékelődik az eurorégiók szerepe. Itt a válaszadók olyan eurorégiók területén élnek, amelyek tagrégiói 2004-től mind Európai Unió tagállamok területéről kerülnek ki. Természetesen a változást számukra elsősorban az EU regionális politikája, illetve a Strukturális Alapok átrendeződése jelenti. Ugyanakkor várhatóan ezeknek az eurorégióknak a területén a Schengeni Egyezmény értelmében még jobban leegyszerűsödik a tőke és az információ áramlása, és így a tagrégiók között a kapcsolat még intenzívebbé válhat.

A legmegosztottabb a vélemény a Kárpátok Eurorégió és a Duna–Dráva–Száva területén. Itt még azok is viszonylag magas arányt képviselnek, akik úgy gondolják, hogy az EU-csatlakozással párhuzamosan megszűnik az eurorégió. Természetesen ez annak tudható be, hogy a magyar eurorégiós partnereken kívül a szomszédos országok közül néhányan az EU-n kívül maradnak (Kárpátok Eurorégió: Ukrajna, Románia – ideiglenesen; Duna–Dráva–Száva: Bosznia–Hercegovina, Horvátország).

A Kárpátok Eurorégióban és a Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégióban a résztvevők véleménye szerint az EU csatlakozás után az eurorégiók nemcsak hogy fennmaradnak, de aktívan részt fognak venni az EU munkájában. Ez elsősorban azt jelenti, hogy a tagországok révén egyes régiók az EU támogatási formáit a térségbe

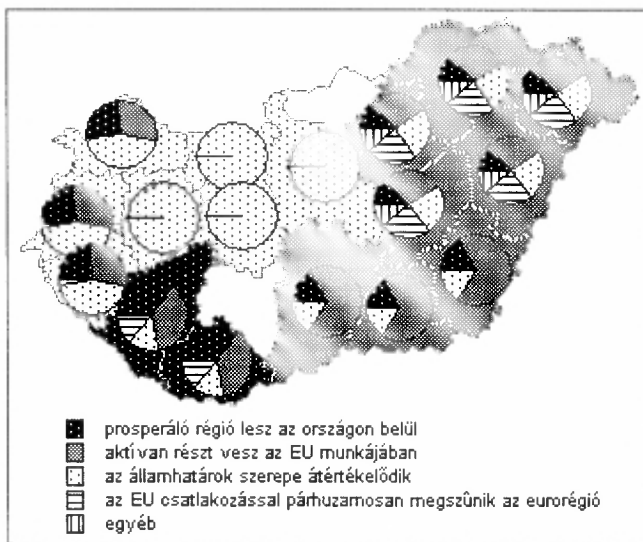
hozzák, illetve még jobban megismertetik és fejleszteni fogják azokat az eurorégiós tagrégiókat, amelyek kívül esnek az EU határain.

Ha egy Magyarország térképre visszük eurorégióként azt az adatot, amely a legtöbbször szerepel válaszként, akkor a csatlakozás következményeként kialakuló – korábban vázolt – határtípusok rajzolódnak ki (2. ábra).

2. ÁBRA

*Az eurorégió jövője öt év múlva – a leggyakrabban megjelölt változó alapján
($\Sigma=106$)*

(The Future of the Euroregion in 5 Years by the Most Frequently Marked Variable)

Forrás: Saját szerkesztés.

Előfordulhat az is, hogy az eurorégiók nem bomlanak fel teljesen a jövőben, csupán néhány tagrégió kiválik belőlük. Ezt a kérdést illetően rendkívül megosztottak a válaszadók, mégis legtöbbször (43%) úgy gondolják, hogy nem lesznek olyan tagrégiók, amelyek ki fognak válni. Azonban az „igen” válaszok meglehetősen magas aránya (31%) azt sugallja, hogy jelentős területi különbségek húzódnak meg mögött az eredmény mögött.

A Kárpátok Eurorégió (50%) és a Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégió (40%) esetében a legmagasabb azoknak az aránya, akik úgy gondolják, hogy ki fognak válni egyes régiók a jelenlegi együttműködési formából. A Kárpátok Eurorégióban ez az arány messze meghaladja azoknak a számát, akik nem tartják elképzelhetőnek a kiválást. A Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégió esetében ez az arány azonos.

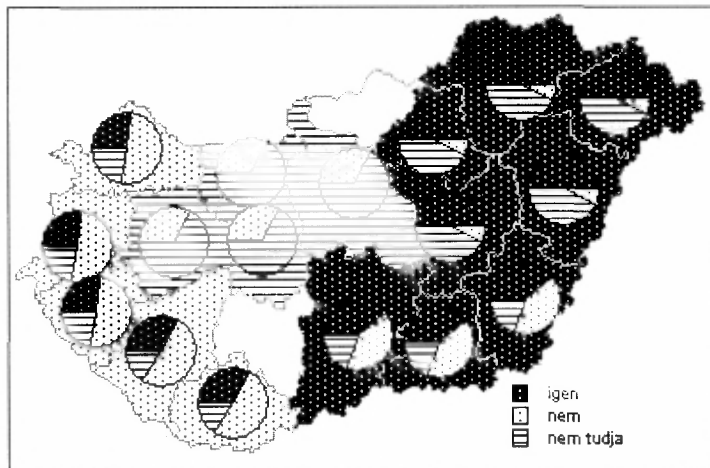
Az Euregio West/Nyugat Pannónia (50%) és a Duna–Dráva–Száva Eurorégió (50%) képviselői állítják a legmagasabb arányban, hogy nem várható egyes tagrégióknak a kilépése, míg a Vág–Duna–Ipoly Eurorégió válaszadói közül senki nem gondolja, hogy lennének tagrégiók, amelyek kiválnak. Ez utóbbi esetben azonban

vannak olyanok, akik bizonytalanok a kérdést illetően, és nem tudtak válaszolni. Az optimizmus és a pesszimizmus e sajátos keverékének a magyarázatát ismét a térképre tekintve lelhetjük meg. Hasonlóképpen, mint az előző térképvázlaton, itt is a korábban tárgyalt határtípusok rajzolódnak ki előttünk (3. ábra).

3. ÁBRA

Elképzelhetőnek tartja-e egyes tagok kiválását az Ön által képviselt eurorégióból?
($\Sigma=106$)

(Can You Imagine That Some of the Members Leave the Euroregion You Represent?)

Forrás: Saját szerkesztés.

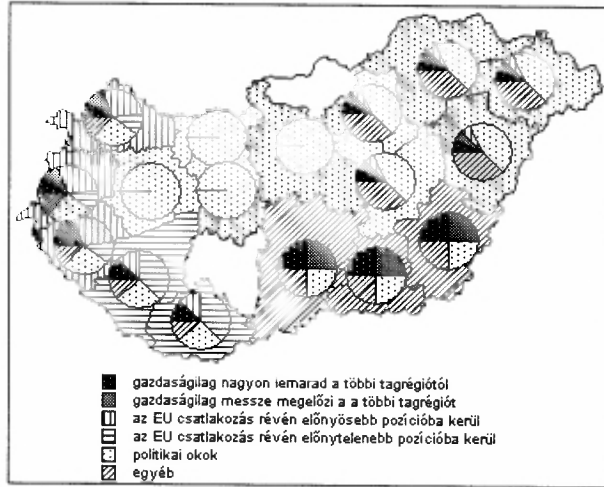
Azt, hogy milyen motivációi lehetnek egy tagrégiónak a kiválásra, többféleképpen indokolták nemcsak azok, akik szerint elképzelhető tagok kiválása a vizsgált euroregionális együttműködésekben, hanem azok is, akik nemleges választ adtak, vagy nem tudták a választ. A leggyakrabban említett tényező a *politikai ok* (39,7%) volt, illetve a válaszadók 27,9%-a szerint *egyes tagrégióknak az EU csatlakozás révén előnyösebb pozícióba kerülése* szintén a kiválást eredményezheti (elszakad a gyengébb tagrégióktól).

Az eurorégiók között jelentős különbségek vannak a kiválást előidéző okok terén is. A politikai okok dominánsak a Kárpátok Eurorégió (53,8%) és a Vág–Duna–Ipoly Eurorégió (100%) esetében. Ugyanakkor a Duna–Dráva–Száva Eurorégió és az Euregio West/Nyugat Pannónia esetében az EU csatlakozást nevezik meg elsődlegesen lehetséges okként a kiválásra. Míg az előbbi esetben az előnytelenebb pozícióba (42,9%) kerülés vezeti a sort, addig az utóbbinál az egyes tagrégiók előnyösebb pozícióba jutása (40,5%) válthatja ki a kilépést. A lehetséges okok közül a domináns okok kiválasztásával és térképi ábrázolásával kiténik az egyes határtípusok hatása egy-egy eurorégió működésére (4. ábra).

4. ÁBRA

Az egyes tagrégiók lehetséges kiválását előidéző okok domináns megjelenése az eurorégiókban ($\Sigma=106$)

(The Dominant Appearance of Causes Can Lead to the Leaving of the Individual Member Regions)

Forrás: Saját szerkesztés.

Az egyéb kategórián belül az egyes eurorégiók képviselői különböző okokat említettek, amelyek nagyrészt alátámasztják az eddigi elemzés alapján kapott eredményeket.

A Kárpátok Eurorégióban az érdektelenséget, „érelkesztést” és az érdekeltségi rendszer hiányát említik a legtöbben (50%), különösképpen a helyi politikusok érdektelenségét kiemelve. Az anyagi problémák – tagdíj késedelmek és elmaradások – szintén többek szerint hozzájárulhatnak az egyes tagrégiók kiválásához. Volt olyan válaszadó is, aki a működésképtelenség felismerését tartotta a kiválást előidéző legfőbb oknak.

A Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégióban az egyéb okok között a legfontosabbnak a pénzügyi problémákat találták – hangsúlyozva a tagdíjfizetési kötelezettségből származó gondokat.

Az Euregio West/Nyugat Pannónia megkérdezettjei a földrajzi távolságot, a többi eurorégiós területhez való közelséget vagy régióközponttól való távolságot, illetve a gazdasági vonzásirányok átrendeződését említik. Az egyik válaszadó megfogalmazása szerint az „infrastrukturális elérhetőség hiánya nem teszi lehetővé a kohéziót”, és ez hozzájárulhat egyes tagok kiválásához. Volt olyan is, aki szerint a személyes indokok és az esetleges rivalizálás is befolyásolhatja egy adott régió eurorégiós tagságát.

Az egyik válaszadó részletesen kifejti, hogy mivel „Más szerveződésű eurorégiók is létrejöhetnek, újak is létrejöhetnek a földrajzi-gazdasági adottságok (hasonlóságok) alapján, így a mai eurorégiók átrendeződése lehetséges. Ebben szerepet játszhat az esetleg eltérő időpontú EU csatlakozás is.” Erre az elmúlt években több példát is láthattunk, hiszen a Kárpátok Eurorégió területén sorra alakulnak az euroregionális jellegű szerveződések, mint például a Bihar–Bihar Eurorégió, a

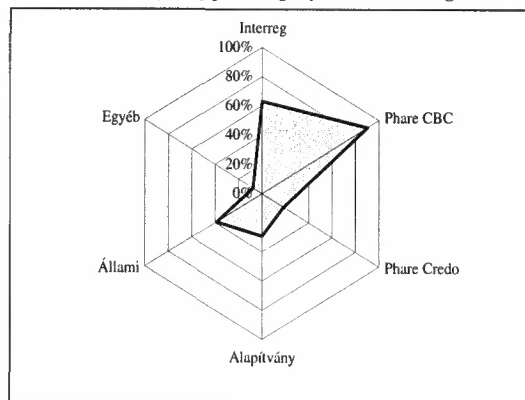
Miskolc–Kassa Eurorégió vagy a Sajó–Rima Eurorégió, hogy csak a magyar tagrégiókkal működöket említsük. Hasonlóképpen igaz ez a magyar–horvát–szlovén–osztrák határtérségben is, ahol a két tárgyalat eurorégió kivül nemrégiben alakult meg a Dráva–Mura Eurorégió is.

Ahhoz, hogy az együttműködések fennmaradjanak, természetesen a megfelelő anyagi háttér biztosítása elengedhetetlen. Az együttműködések számára különböző források állnak rendelkezésre: európai uniós támogatási alapok, állami támogatások és különböző alapítványok vagy egyesületek hozzájárulásai. Az EU Alapok elérhetősége az egyes határtípusok mentén eltérően alakult, aminek következtében az egyes eurorégiókban különbözik az ezeknek a forrásoknak az ismerete is. A Vág–Duna–Ipoly Eurorégió képviselőinek a kivételével mindegyik forrást említették a képviselők, sőt az Euregio West/Nyugat Pannónia és a Duna–Dráva–Száva Eurorégió esetében számos egyéb forrást is említettek. Ilyenek voltak például az Euregio West/Nyugat Pannónia esetében az EQUAL, az ISPA, a SAPARD és a Nyugat-Dunántúli Regionális Fejlesztési Tanács pályázati lehetőségei. A Duna–Dráva–Szávánál szintén szerepelt az ISPA, mint a térségben elérhető forrás, illetve említették még az ORPHEUS programot.

A Phare CREDO program egy viszonylag rövid periódusra vonatkozott, és a Phare CBC földrajzi kiterjesztésével azt meg is szüntették. Mégis többen említették, ami arra utal, hogy korábban nyújtottak be pályázatot ehhez a forráshoz is. Meglepő, hogy a Kárpátok Eurorégió és a Duna–Dráva–Száva képviselőinek csak alig több mint 70%-a hallott a Phare CBC-ről. Ennek a magyarázata az előzőéhez hasonló. Mivel a Phare CBC-t mindössze 1998-ban terjesztették ki azokra a határookra, amelyek nem határosak az EU-val, így az ezeken a határszakaszokon még kevésbé bejárattott ez a támogatási rendszer. Összességében megállapítható, hogy az összes megkérdezett közül legnagyobb arányban a Phare CBC és az Interreg támogatási formáit ismerik (5. ábra).

5. ÁBRA

A támogatási rendszerek ismerete az összes megkérdezett körében ($\Sigma=106$)
(The Knowledge of Supporting Systems among All Pollee)

Forrás: Saját szerkesztés.

Az EU-csatlakozás következményei

A kérdés, hogy vajon az euroregionális együttműködés elősegíti-e az érintett országok EU csatlakozását, 87%-ban pozitív választ hozott. Ebben a tekintetben a Kárpátok Eurorégió képviselői bizonyultak a legmegosztottabbaknak: 64% igennel, 21% nemmel válaszolt, míg a maradék 15% azt mondta, hogy nem tudja. Ez a szkepticizmus elsősorban azzal magyarázható, hogy ez az eurorégió mutatja a legnagyobb változatosságot a vizsgáltak közül mind a résztvevő országok nagyságát, mind pedig a résztvevő országok közötti csatlakozási tárgyalások állását illetően. Mindemellett az eurorégiók képviselőinek legnagyobb része úgy gondolta 2002-ben, hogy az együttműködés hatékonysága és eredményessége terén változás fog bekövetkezni az érintett országok európai uniós csatlakozása után.

A válaszadók közül senki nem gondolta úgy, hogy az euroregionális együttműködések lelassíthatják az érintett országok EU csatlakozását, de azt is kevesen gondolták, hogy felgyorsítaná azt. A Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégió és a Vág–Duna–Ipoly Eurorégió képviselői egyáltalán nem gondolják úgy, hogy felgyorsítaná a folyamatot, és a Duna–Dráva–Száva Eurégió képviselőinek is mindössze 9%-a szerint vannak az euroregionális együttműködések gyorsító hatással a csatlakozási folyamatokra. Ezen a téren a Kárpátok Eurorégió (38,5%) és az Euregio West/Nyugat Pannónia (30,6%) voltak a legbizakodóbbak. A legtöbben (48,5%) azt tartják fontosnak, hogy az eurorégiók segítik a tagrégiókat az integrációs követelmények megismerésében – ez kifejezetten a Duna–Körös–Maros–Tisza Euro-régió (100%) és az Euregio West/Nyugat Pannónia (52,8%) esetében volt így, míg a Kárpátok Eurorégió (23%) esetében számított a legkevésbé.

Hasonló az arány a pályázatok útján történő fejlődésnek indulás és a perifériális jelleg csökkentésére gyakorolt hatás megítélésében is: a Vág–Duna–Ipoly (66,6%) és a Duna–Dráva–Száva Eurorégió (45,5%) számára volt a legfontosabb, ugyanakkor a Kárpátok Eurorégió (23%) képviselői ezt sem tartották annyira lényeges szempontnak.

Közel egységes – ám relatíve alacsony arányú – volt az álláspont (20–38%) azt illetően, hogy az eurorégiók megismertetik a résztvevő tagrégiókat az Európai Unióval. Ez azért is meglepő, mivel az eurorégiókat az AEBR intézménye elismeri és koordinálja a munkájukat, másrészt pedig a pályázati tevékenységeken (Phare CBC) keresztül kapcsolatot tartanak fenn az EU illetékes szervezeteivel.

Már a korábbiakban többször esett szó az eurorégiók fennmaradásához szükséges anyagi támogatásokról. Ezek a pályázati lehetőségek az EU csatlakozással szintén átalakulnak. Arról, hogy az átalakulást közvetlenül pontosan mi okozza, megoszlik a vélemény. Annyiban viszonylag egységes az álláspont (95%), hogy megjelennek új támogatási formák az EU csatlakozást követően, ennek formája azonban három terület között oszlik meg: legnagyobb részt az európai uniós csatlakozás révén megnyíló fő forrásokat nevezik meg a megkérdezettek (68%), ezt követik az állami politikai fordulatok következményeként teremtett új pályázati lehetőségek (20%), és nem sokkal mögötte az alapítványok és szponzorok támogatását (18%) említik.

A Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégió képviselői kizárólag a csatlakozás révén megnyíló forrásokban látják a reményt (100%). Ez a határszakaszon jelenleg elérhető Phare CBC forrásoknak az Interreg IIIA költségvetéshez történő átsorolását jelenti számukra.

Az állami politikai fordulatok szerepét a Duna–Dráva–Száva Eurorégió (33,3%) és az Euregio West/Nyugat Pannónia (23,9%) képviselői látják a pénzügyi források második legfontosabb lehetőségének, míg a többi eurorégió képviselői egyáltalán nem említik meg ezt a tényezőt.

Az új alapítványok és szponzorok megjelenését illetően elsősorban a Vág–Duna–Ipoly Eurorégió (33,3%) és a Kárpátok Eurorégió (23,1%) esetében magas azoknak az aránya, akik ezektől az eszközöktől is remélnék támogatást a jövőben (is).

Összegzés

Magyarország határainak az európai uniós csatlakozást követően kialakult megszoztottságát tükrözik az eurorégiókban várható változások, amelyeket az alábbi módon foglalhatjuk össze:

8. TÁBLÁZAT

*Az eurorégiókban várható változások
(Expected Changes in Euroregions)*

	<i>Az eurorégió jövőjére vonatkozó lehetséges változások</i>	<i>Az egyes tagok lehetséges kiválását előidéző okok</i>	<i>Az euroregionális együttműködés EU csatlakozásra gyakorolt hatása</i>
<i>Belső határ</i>	Megszűnik a határátelérés ellenőrzése és átalakul az eurorégiók szerepe	Az Európai Unió belüli előnyösebb pozícióba kerülés	Hozzájárulás a csatlakozási folyamat felgyorsulásához
<i>Külső határ</i>	A részt vevő magyar régiók az országon belül lesznek prosperáló régiók	Az Európai Unió belüli előnyösebb pozícióba kerülés	A perifériális jelleg csökkentése
<i>Ideiglenes külső határ</i>	Az érintett régiók aktív szerepet kapnak az EU munkájában	Politikai okok	Megismerteti a részt vevő régiókat az Európai Unióval

Forrás: Saját szerkesztés.

Mint ahogyan a magyarországi résztvevőkkel alakult eurorégióknak vannak elvárásai az Európai Unióval szemben a csatlakozási folyamatok során, ugyanúgy az Európai Unió is figyelemmel kíséri a létrejött eurorégiók munkáját és eredményeit. Természetesen az eurorégiók nemcsak úgy tudnak átmenni az európai uniós alkalmassági vizsgán, hogyha a tagrégiókat fejlesztik és a tagrégiók közötti kapcsolatokat elmélyítik. Mindemellett szükség van arra is, hogy a többi eurorégióval,

azaz a többi, akár Magyarországhoz, akár a szomszédos országhoz tartozó határ menti térséggel is összehangolják tevékenységeiket, hiszen így tudják bizonyítani, hogy érettek a magasabb szintű integrációban való részvételre. Ez az *intereuroregionális kapcsolat* több irányú lehet:

- 1) EU15 belső határok mentén létrejött eurorégiókkal;
- 2) EU15 külső határai mentén elhelyezkedő közép-európai eurorégiókkal;
- 3) EU25 külső határok mentén elhelyezkedő eurorégiókkal.

Magyarország határ menti térségei számára mindenképpen kitörési pontként értelmezhetőek az *eurorégiók*, amelyek segítenek a *perifériális helyzet felszámolásában és felkészítik az érintett régiókat az integrációra*. Az összefogással és az Európai Unió támogatásával látványos fejlődést produkálhatnak, amennyiben képesek azokat megfelelően hasznosítani és az előnyükre fordítani. A következő évek és évtizedek eredményei és gazdasági-társadalmi mutatói fogják bizonyítani, hogy mennyire életképes formái az együttműködésnek.

Irodalom

- Czimre K. (1999) Eurorégiók a Régiók Európájában. – Szónokyné Ancsin G. (szerk.) *Határok és régiók*. Szegedi Tudományegyetem Természettudományi Kar, Gazdaság és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged. 77–85. o.
- Roch, I.–Ziegler, A. (1999) A határmentiség fejlődése és az európai kooperatív gyakorlat. – *Tér és Társadalom*. 1–2. 129–141. o.
- Süli-Zakar, I. (2001) Euroregionalism in Central Eastern Europe: Case Study: Carpathian Euroregion. – Süli-Zakar, I.–Czimre, K. (eds.) *Carpathian Euroregion: Borders in the Regions – Cross-Border Cooperation*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 18–32. o.
- Szemlér T. (2001) *Euroregionális együttműködési minták és EU-források*. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest.